

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 11.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.11.7>

УДК 351: 378

Н. В. Бондарчук,

д. держ. упр., професор, завідувач кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0418-5239>

В. В. Коваль,

здобувач ОС «Магістр» спеціальності

«Публічне управління та адміністрування»,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-5875-1497>

ПОЛІТИЧНА ОСВІТА ТА ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ

N. Bondarchuk,

Doctor of Science of Public Administration, Professor, Head of the Department of Management, Public Management and Administration,

Dnipro State Agrarian and Economic University

V. Koval,

Master's student of the specialty "Public Management and Administration",

Dnipro State Agrarian and Economic University

POLITICAL EDUCATION AND POLITICAL CULTURE AS THE BASIS OF THE FORMATION OF MODERN PUBLIC SERVANTS

Стаття направлена на проведення комплексного аналізу особливостей політичної освіти та політичної культури як основи формування сучасних публічних службовців та обґрунтування їх стану на сучасному етапі, а також визначення їх ролі у сучасності та у майбутньому. Зазначено, що політична освіта та політична культура є невід'ємною частиною якісної підготовки публічних службовців, здатних впроваджувати демократичні цінності та забезпечувати прозоре й відповідальне управління. Констатовано, що проблемами у формуванні сучасних публічних службовців є: недостатня сформованість політичної культури у сучасної публічно-управлінської еліти; невідповідність політичної культури національному характеру та традиціям української нації; збереженість постколоніальної політичної культури; відсутність остаточної реалізації мрії про власну незалежну державу, оскільки російсько-українська війна є прямою загрозою незалежності України; високі корупційні ризики та низька етична культура; низька комунікаційна культура та брак навичок взаємодії з громадянами.

Запропоновано основні напрями формування сучасних публічних службовців: створення та впровадження комплексної програми з політичної освіти, що включає основи демократичних процесів, етичних стандартів і взаємодії з громадськістю; впровадження електронних платформ для он-лайн-навчання та тестування, що допомагають розвивати знання в галузі політичної освіти та ефективно використовувати сучасні технології в публічному управлінні; розробка програм, орієнтованих на етичне виховання службовців з акцентом на прозорість, відповідальність і боротьбу з корупцією та інші.

The article is aimed at carrying out a comprehensive analysis of the features of political education and political culture as a basis for the formation of modern public servants and substantiating their status at the current stage, as well as determining their role in the present and in the future. It is noted that political education and political culture are an integral part of the quality training of public

servants capable of implementing democratic values and ensuring transparent and responsible governance. It was established that the problems in the formation of modern public servants are: insufficient formation of the political culture of the modern state-management elite; inconsistency of political culture with the national character and traditions of the Ukrainian nation; preservation of post-colonial political culture; lack of final realization of the dream of own independent state, since the Russian-Ukrainian war is a direct threat to the independence of Ukraine; high corruption risks and low ethical culture; low communication culture and lack of interaction skills with citizens. The main requirements for political education as a process and phenomenon are defined: political education must be neutral; political education of citizens should not be aimed at forming loyalty to only one political force; political education should prepare citizens for constructive participation in the political process; political education should ensure the upbringing and formation of such citizens who can be part of a better political culture. The main directions of the formation of modern public servants are proposed: the creation and implementation of a comprehensive program on political education, which includes the basics of democratic processes, ethical standards and interaction with the public; introduction of electronic platforms for online learning and testing that help develop knowledge in the field of political education and effectively use modern technologies in public administration; development of programs focused on the ethical education of employees with an emphasis on transparency, responsibility and the fight against corruption, and others.

Ключові слова: публічне управління, політична освіта, політична культура, публічні службовці.

Keywords: public administration, political education, political culture, public officials.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Протягом останніх

років в Україні спостерігається негативна політична ситуація, зумовлена повномасштабним вторгненням агресора, що стало причиною масштабних руйнувань та втрат. Все це призвело до серйозних змін у контексті політичної ситуації в державі. Разом з тим, сучасні політичні зміни стають чинником подальших трансформацій, які мають забезпечити належний розвиток держави та суспільства у майбутньому. Для цього важливо розвивати політичну освіту та політичну культуру в Україні. Саме від того, наскільки політично грамотним буде українське суспільство та наскільки вдасться закласти основи політичної освіти і політичної культури сьогодні, залежить в цілому майбутнє українського суспільства та формування нової публічно-управлінської еліти. Це підкреслює те, наскільки нині вагомими є політична освіта та політична культура як основа формування публічно-управлінської еліти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Політична освіта як важливий чинник у формуванні політичної культури українського суспільства та формування сучасних публічних службовців є предметом дослідження багатьох вчених сучасності. Через міждисциплінарний характер цієї проблематики її вивчають фахівці в галузі публічного управління та адміністрування, політичної науки, філософії, психології, права та інших. Серед відомих сучасних дослідників варто згадати В. Бебика, М. Дмитренка, В. Кременя, І. Кресіну, Ф. Рудича, С. Рябова, І. Сурай, та інших.

Формулювання цілей статті. Проведення комплексного аналізу особливостей політичної освіти та політичної культури як основи формування сучасних публічних службовців, а також визначення їх ролі у майбутньому.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У наукових колах існують різні визначення поняття «політична освіта» та «політична культура». Перш за все, розглянемо визначення поняття «політична освіта». Політичну освіту можна вважати процесом, який передбачає формування політичної свідомості громадян, формування політичної грамотності та здатності приймати виважені рішення

і разом з тим власними зусиллями формувати громадянське суспільство всередині держави. Політичну освіту ініціюють представники влади безпосередньо або за допомогою відповідних інститутів громадянського суспільства. При цьому цей процес повинен бути систематичним, послідовним та на засадах відмови від нав'язування однієї думки і плюралізму. Тобто, має бути представлена у якості предмету обговорення уся множина суспільних позицій і поглядів.

Окрім цього, політична освіта передбачає поширення та засвоєння громадянами знань, які стосуються їх прав, свобод, механізмів їх здійснення, шляхів розв'язання проблем суспільного життя, політичної системи та інститутів публічного урядування, процедур їх функціонування та способів впливу на них, наслідком чого є компетентна участь громадян у суспільному житті. Крім того, політична освіта також являє собою викладання політичних знань, що здійснюється на рівні практично-політичної взаємодії та повсякденного буття [1].

Характерними рисами політичної освіти є те, що вона є як суспільним явищем, так і політичним процесом. Політична освіта передбачає формування певної політичної культури. Також політична освіта передбачає практику поширення та засвоєння громадянами знань щодо політичних інститутів державного управління, процедур їхнього функціонування, поширення ідей та цінностей певного політичного світогляду, яка залежить від того якою саме є політична система держави та якою є мета політичної освіти.

Політична освіта здійснюється у якості системи, складовими якої є заклади освіти усіх рівнів у межах яких має бути сформовано певний тип політичного світогляду. Саме у закладах освіти має здійснюватися політична освіта. При цьому слід зауважити, що починати формувати політично грамотне суспільство важливо ще на початкових освітніх рівнях. Ще одним елементом політичної освіти є освіта представників влади, які здійснюють керівництво процесами суспільного та політичного життя [2].

Загалом, у наукових колах висувають певні вимоги щодо політичної освіти як процесу та явища:

- політична освіта обов'язково має бути нейтральною;
- політична освіта громадян не має бути спрямована на формування лояльності по відношенню лише до однієї політичної сили;
- політична освіта повинна готувати громадян до конструктивної участі у політичному процесі;
- політична освіта має забезпечити виховання та формування такої публічно-управлінської еліти та громадян, які можуть бути частиною кращої політичної культури.

Також важливо розглянути особливості формування політичної культури. У загальному розумінні, політична культура є міждисциплінарним поняттям, яке вперше з'явилося в систематизованих наукових дослідженнях ще на початку 1960-х років XX ст.. Іншою емпіричною та класичною віхою у становленні цієї нової галузі політичних досліджень є емпірично-порівняльне дослідження американських конструктивістів Габріеля Алмонда та Сідні Верби «Громадянська культура». У своєму фундаментальному дослідженні Алмонд і Верба визначають політичну культуру як «особливий розподіл патернів орієнтації на політичні об'єкти серед членів нації», стверджуючи, що стабільність будь-якого політичного режиму залежить від того наскільки політична культура відповідає його політичній структурі [3].

Крім того політична культура – це сукупність поглядів, переконань і настроїв, які надають порядку і сенсу політичному процесу. Політична культура формується як колективною історією людей, які живуть в межах певної політичної системи, так і їхніми власними життєвими історіями. Іншими словами, політична культура однаковою мірою вкорінена як у суспільних подіях, так і у приватному досвіді. Сформована протягом тривалого часу політична культура є стійкою і має тенденцію до повільних змін. Але вона також може змінюватися швидше, коли відбувається різка зміна системи.

Перехід до демократії є прикладом такої швидкої зміни, оскільки до участі в політиці залучено значно більші верстви населення [4].

Окрім цього, політичну культуру можна розглядати як політичну особистість нації. Вона охоплює глибоко вкорінені, усталені політичні риси, що є характерними для суспільства. Політична культура враховує ставлення, цінності та переконання, які люди в суспільстві мають щодо політичної системи, включаючи стандартні припущення про те, як працює уряд. Також вона допомагає будувати спільноту і полегшує комунікацію, оскільки люди поділяють розуміння того, як і чому політичні події, дії та досвід відбуваються в їхній країні. Політична культура включає формальні правила, а також звичаї і традиції, що передаються з покоління у покоління [5].

Також політична культура являє собою сукупність спільних поглядів і нормативних суджень населення щодо своєї політичної системи. Поняття політичної культури не стосується ставлення до конкретних акторів, таких як президент чи прем'єр-міністр, а скоріше позначає те, як люди сприймають політичну систему в цілому та їх віру у її легітимність. Так, американський політолог Люсіан Пай визначив політичну культуру як сукупність базових цінностей, почуттів і знань, які лежать в основі політичного процесу. Відповідно, складовими елементами політичної культури є переконання, думки та емоції громадян щодо їхньої форми правління [6].

За сучасних умов в Україні політична освіта та політична культура мають особливо важливе значення. Так, ще до здобуття незалежності у 1991 році саме завдяки сформованій політичній культурі, як системи цінностей, традицій та ідей українського суспільства, українцям вдалося розвивати національну ідею, формувати національну свідомість та виборювати власне право на національну ідентичність та незалежність, які протягом багатьох років пригнічувалися іншими державами та народами. Крім того, завдяки певній політичній культурі у 2004-2005, а після – у 2013-2014 роках під час Помаранчевої революції та Революції гідності вдалося здійснити суттєві політичні трансформації, які стали основою для подальшого розвитку українського суспільства та держави.

Однак, варто зауважити, що на жаль, в Україні і досі зберігаються суттєві проблеми, пов'язані з недостатнім розвитком політичної освіти та культури.

Можна стверджувати, що нині стан політичної культури і освіти в Україні не можна назвати задовільним. І хоча саме за останні роки їх стан покращився у порівнянні з минулими роками, протягом більш ніж 30 років незалежності усі ці проблеми ставали негативними чинниками розвитку держави в цілому. Серед проблем формування політичної освіти в Україні можна зазначити такі [7; 8]:

- постійні зміни в освіті та викладанні тих дисциплін, які є складовою системи політичної освіти. Зокрема, після здобуття Незалежності у перші роки були відсутні уніфіковані стандарти викладання таких дисциплін, як «Історія України», «Громадянська освіта», «Правознавство», а також політологічних дисциплін у закладах вищої освіти. В подальшому навчальні програми змінювалися в залежності від того, яка саме політична сила була при владі в Україні. Суттєві зміни позитивного характеру відбулися лише після 2014 року;

- недостатнє формування цінностей, традицій та звичаїв, які пов'язані з політичним життям країни та суспільства в Україні. Усе це стало причиною того, що до 2014 року українське суспільство, зокрема ті громадяни, які здобували освіту у 1990х – на початку 2000х років, апатійно ставилися до політичного життя країни та не брали у ньому участь, зокрема – не брали участь у виборах Президента та Парламенту, оскільки частка молоді на виборах завжди була низькою;

- недостатня частка молоді, яка пишалась тим, що є громадянами України – у 1996 році ця частка складала 63%, у 2002 – збільшилась до 65%, у 2006 – до 72%. Ця частка стабільно збільшується протягом усього періоду після 1991 року, однак її недостатньо високий рівень у минулому свідчив про низький рівень політичної освіти;

- обмеженість політичної освіти переважно патріотичним вихованням, тому навіть сьогодні політична освіта в Україні не відповідає соціальним вимогам;

- недостатня політична освіта дорослих, яка має здійснюватися за допомогою загальнопоширених інструментів, наприклад – ЗМІ. За рахунок наявності пропаганди, неправдивої інформації, фейків та інших негативних явищ у ЗМІ, політична освіта дорослих сьогодні не є ефективною. Зазвичай вона обмежується політичною освітою представників влади, зокрема – у межах політичних партій.

З огляду на це можна сказати, що саме недостатня політична освіта в Україні і стала причиною того, що у своїй більшості суспільство не є політично активним, не розуміє власні права, свободи, не розуміє те, якими саме можливостями володіє у контексті політичного життя держави. Зрештою, це стало також причиною негативних явищ у контексті політичної влади, зокрема збільшення рівня корупції, перевищення повноважень, розвитку проросійських поглядів тощо. Лише невелика частка українського суспільства, переважно молоді, вирішила стати суспільно активною та організувати революцію, яка стала основою для суспільних і політичних змін в державі у 2014 році. З плином часу, у результаті війни на Сході України та повномасштабної війни, частка політично освічених та суспільно активних громадян зростає, але все ще не є достатньою.

Крім того, існують також проблеми у контексті формування політичної культури в Україні серед публічних службовців. Формування політичної культури в цілому відбувається під впливом певних історичних процесів та історії розвитку держави в цілому. Так, за довгі роки перебування на перетині західної та східної політичних культур власна політична культура українського народу, його ментальність сформувались як неповторний симбіоз різних компонентів культур (з перевагою все-таки західних компонентів). Разом з тим, на політичну культуру сучасних публічних службовців України все ще впливають ті ідеї, ідеали, традиції, настрої та стереотипи, сформовані

радянським режимом. Крім того, сучасна політична культура українського суспільства все ще не є остаточно сформованою [9]. При цьому характерними проблемами формування сучасних публічних службовців є:

- недостатня сформованість політичної культури;
- невідповідність політичної культури національному характеру та традиціям української нації – її неорганічність;
- проблема трансформації посткомуністичної політичної культури в національну, суверенну та демократичну;
- збереженість постколоніальної політичної культури;
- відсутність остаточної реалізації мрії про власну незалежну державу, оскільки російсько-українська війна є прямою загрозою незалежності України.

Ми погоджуємось із твердженням колективу авторів, що з метою формування сучасних публічних управлінців має бути створена нова філософія кадрової роботи, де відмітними рисами є гуманізм і демократичність, законність і реалістичність, відкритість і колегіальність, соціальне партнерство і моральність [12]. Відповідно основними напрямками формування сучасних публічних службовців є:

- створення та впровадження комплексної програми з політичної освіти, що включає основи демократичних процесів, етичних стандартів і взаємодії з громадськістю. Вважаємо, що така програма має стати обов'язковою частиною професійної підготовки публічних службовців;
- впровадження електронних платформ для он-лайн-навчання та тестування, що допомагають розвивати знання в галузі політичної освіти та ефективно використовувати сучасні технології в публічному управлінні;
- розробка програм, орієнтованих на етичне виховання службовців з акцентом на прозорість, відповідальність і боротьбу з корупцією;
- постійне залучення до провідних практик демократичного управління;
- формування медіа грамотності та вміння аналізувати інформацію.

Ці напрями удосконалення допоможуть підвищити ефективність політичної освіти та культури серед публічних службовців, зробивши їх більш підготовленими до викликів сучасного публічного управління.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, на сучасному етапі розвитку українського суспільства та української держави розвиток політичної освіти та формування політичної культури стає все більш активним внаслідок проведення суттєвих політичних трансформацій. Такі події, як Революція гідності, війна на Сході, повномасштабна російсько-українська війна активізували українське суспільство, сприяючи формуванню політичної освіти і політичної культури і, як наслідок, нової політичної еліти. Тому надалі важливо постійно вдосконалювати політичну освіту в Україні, розвивати політичну культуру, що забезпечить позитивний розвиток держави в цілому.

Література

1. Харченко І. Політична освіта як чинник ефективного функціонування механізму участі громадян у прийнятті політичних рішень. Український науковий журнал. 2013. №1. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/994>
2. Дем'янчук О. П. Політична освіта: місток між державою та громадянським суспільством. Громадянське суспільство: проблеми теорії та практики: зб. статей. Київ : НаУКМА, 2008. С. 62-79. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4b55f15a-eba5-4883-8c34-89d74b9a93f2/content>
3. Mauk, M and Tzagkarakis, S.I. Contemporary issues of political culture. 2022. URL: <https://ecpr.eu/Events/Event/SectionDetails/1216>
4. Political Culture. URL: <https://study-democracy.sun.ac.za/study-guide/part-2-approaches-to-the-study-of-democracy/political-culture/>
5. Political Culture. URL: <https://open.lib.umn.edu/american-government/chapter/6-1-political-culture/>

6. Jurgen R. Winkler Political Culture. 2024. URL: <https://www.britannica.com/topic/political-culture>
7. Пробийголова Н. Політична освіта як складова політичної соціалізації молоді. Політичний менеджмент. 2018. №1. С. 128-137.
8. Захарова О., Окисюк А., Радченко С. Аналіз сучасного стану політичної освіти в Україні. Міжнародний центр перспективних досліджень. 2017. URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/t_analyz_polit_educ_ukr.pdf
9. Розенфельд Ю.М., Герасіна Л.М., Осипова Н.П. Політологія : підручник. Харків: Право. – 2001.
10. Фесенко В. Особливості та тенденції розвитку політичної культури в українському суспільстві. Українська правда. 2018. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/fesenko/5ab61e2b1e0ad/>
11. Сурай І.Г. Гончарук Н.Т. Якісна освіта як складова формування вищої управлінської еліти. технології дистанційної (електронної) освіти в сучасній державній кадровій політиці. Матеріали першої наук.-практ. конф.-виставки за міжнар. участю, Київ, 26 трав. 2011 р. / за заг. ред. М. М. Білінської, В.А. Гошовської, А.І. Семенченка, А.В. Журавльова. – К. : НАДУ, 2011. – С. 34–36
12. Бурлаєнко Т.І., Дубініна О.В. Формування управлінської еліти як вищого кадрового складу державного управління. Матеріали Міжнародної наукової конференції «Теоретичні та практичні аспекти формування освітнього простору інституційного рівня: світовий і вітчизняний вимір», м. Львів, 24-25 жовтня 2019 р., стор. 56-60.

References

1. Kharchenko, I. (2013), "Political education as a factor in the effective functioning of the mechanism of citizen participation in making political decisions", *Ukrayins'kyi naukovyy zhurnal*. vol. 1, available at: <https://social-science.uu.edu.ua/article/994> (Accessed 24 October 2024)

2. Demyanchuk, O. P. and Kravchenko, M. S. (2008), "Political education: a bridge between the state and civil society", *Hromadyans'ke suspil'stvo*, [Online], available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4b55f15a-eba5-4883-8c34-89d74b9a93f2/content> (Accessed 24 October 2024)
3. Mauk, M and Tzagkarakis, S.I. (2022), "Contemporary issues of political culture", [Online], available at: <https://ecpr.eu/Events/Event/SectionDetails/1216> (Accessed 26 October 2024)
4. African Data Hub for the Study of Democracy (2024), "Political Culture", [Online], available at: <https://study-democracy.sun.ac.za/study-guide/part-2-approaches-to-the-study-of-democracy/political-culture/> (Accessed 26 October 2024)
5. University of Minnesota Libraries (2024), "Political Culture", [Online], available at: <https://open.lib.umn.edu/american-government/chapter/6-1-political-culture/> (Accessed 26 October 2024)
6. Winkler, J. R. (2024), "Political Culture", [Online], available at: <https://www.britannica.com/topic/political-culture> (Accessed 27 October 2024)
7. Probiyogolova, N. (2018), "Political education as a component of political socialization of youth", *Politychnyy menedzhment*, vol. 1, pp. 128-137
8. Zakharova, O. Oktysiuk, A. and Radchenko, S. (2017), *Analiz suchasnoho stanu politychnoyi osvity v Ukrayini* [Analysis of the current state of political education in Ukraine], Mizhnarodnyy tsentr perspektyvnykh doslidzhen', Kyiv, Ukraine, available at: https://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/t_analyz_polit_educ_ukr.pdf (Accessed 27 October 2024)
9. Rosenfeld, Y.M. Gerasina, L.M. and Osypova, N.P. (2001), *Politolohiya* [Political science], Pravo, Kharkiv, Ukraine.
10. Fesenko, V. (2018), "Peculiarities and trends in the development of political culture in Ukrainian society. Ukrainian truth", [Online], available at: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/fesenko/5ab61e2b1e0ad/> (Accessed 27 October 2024)

11. Surai, I.G. and Honcharuk, N.T. (2011). "Quality education as a component formation of top management elite. technologies of distance (electronic) education in modern state personnel policy", *Materialy pershoyi nauk.-prakt. konf.-vystavky za mizhnar. Uchastyu*, [Materials of the first science-practice. conf.-exhibitions for the international participation], NADU, Kyiv, Ukraine, pp. 34–36.

12. Burlayenko, T.I. and Dubinina, O.V. (2019), "The formation of the managerial elite as the highest personnel of the state administration", *Materialy Mizhnarodnoyi naukovoyi konferentsiyi «Teoretychni ta praktychni aspekty formuvannya osvithn'oho prostoru instytutsiynoho rivnya: svitovyy i vitchyznyanyy vymir»*, [Materials of the International scientific conference "Theoretical and practical aspects of the formation of the educational space at the institutional level: global and domestic dimensions], Lviv, Ukraine, pp. 56-60.

Стаття надійшла до редакції 06.11.2024 р.